दूरपिश्चिममा पर्यापर्यटन

भाषा रहेगो देश नेपाल किमाल्यको देश लिका प्राप्त अवस्था अस्था स्था अस्थालमा विश्वका अस्था स्था भूति अन् । गगनिष्म में हिमण्या पर्वतीय व प्रांतरहरे वक्षाचाचा व जन भरना सोच ह. हरियाची बन्धग्रान्त्वापत्रायत्वम प्राकृतिक विकासका आधारणीना हत्।

य तथा हावापानीने गदां नेपाल विभिन्त स्थल बनेको छ । विश्वको कल भू-भागको न भाग ओगटेको नेपालमा विश्वको कल मित्रात फल फल्ने र ३ प्रतिशत फल जीवजन्त प्रजातिको सन्दर्भमा नेपालमा पतम र पतनी, १ सय दर प्रणातिका सय प्रजातिका सरिसप अयात् प्रसिने स्था र १ स्था ८१ प्रजातिका स्तानभारी को ह्य। यनस्पति प्रजातिनाई हेने हो स्य स्वदेशी प्रजाति, २ सय ४० भन्य इन्छ । विश्व मानचित्रमा नेपाल सानो दिस्में निके महत्त्वपूर्ण मानिन्छ। ले नेपाल विश्वमा २४औ र एसियामा

ग यहांका प्राकृतिक सम्पदा र रहेको छ । बन्यजन्त् र बनस्पतिमा न अथात अग्रेजीमा इको-दुरिज्म पया महावेशमे अग्रस्थानमा रहेको ये करिव ६० प्रतिशत प्रयंटकले न्। त्यसरी हेदां नेपालको पयंटन हो छ र जसमा त्यहांका निकुञ्ज, हत्वपण मानिन्छ।

जन्त अवलोकन, जंगल सफारी, वतारोहण, माछा मार्न, नदीमा न्त र वनस्पतिको अध्ययन, र जैविक विविधताले धनी देश मभावना रहेका छन्।

कीय गन्तव्य

क्षेत्रको तराइमा वाके राष्ट्रिय तौटा वन्यजन्त आरक्ष रहेका , खप्तड राष्ट्रिय निक्ञ्ज, सरक्षण क्षेत्र रहेका छन्। तव्य मानिन्छन्। नेपालमा मा पाइन्छ र त्यहाँ एकसिंगे दा वही स्तनधारी जनावर समेत वासस्थान रहेको श्वलाफाटा वन्यजन्त फलमा फैलिएको घास मेदान मानिन्छ । त्यो गर्ने अन्पम वासस्थान ग्रहसिगका ठुला-ठुला

ाघोडी ताल क्षेत्र सन पर पर्वतका कंदीमा डिग्याडीसहित १३ समतल म्-माग र गंको रूपमा रहेको लागि मात्र नमएर विश्वाम स्थलको अवलोकनका लागि

गे पुल कञ्चनप्र टर लम्बाइ रहेको दई गाउँ विकास ाफाटा वन्यजन्त् को सीमा क्षेत्रमा नागि मानिसहरू

घा-९ मा रहेको न अको प्रमुख १२ किलोमिटर । बदकार ताल रूमध्यको एक पमा अवस्थित THE WALL

यांन भोतिक THE RESERVE OF THE PARTY OF THE

प' विकास क्षेत्र । फलस्वरूप यस क्षेत्रमा पर्यट्नको विकास न्यून मात्रामा भएको छ । यस क्षेत्रको पहाडी क्षेत्रभन्दा तराई क्षेत्रमा पर्यट्नकी लिकास लागि आवश्यक यातायात, सञ्चार र अन्य आवश्यक पूर्वाधार विकास विकास भएको छ । विकास भएको छ।

भारतीय क्षेत्रवाट शुक्लाफाटा बन्यजल्त आरक्षलगायलका क्षेत्रमा भ्रमण गर्न आउने पर्यटकहरू भारत र नेपालको बीचमा क वनप्र जल्लामा रहेको शिमाना स्थान जिल्लामा रहेको सिमाना गञ्जा भौकीबाट प्रवेश गर्ने गर्धन असे यविया राष्ट्य निक्-जलगायल मध्यपश्चिमका श्रेषमा पुम्त आउने पर्यटकहरू बढ़ी माबामा नेपालगन्ज बोर्डरबाट नेपाल प्रवेश गर्न गर्धन्। यस क्षेत्रमा धमणका लागि यालायातको पनि शमो व्यवस्था ख । काठमाडोबाट नेपालगन्ज र धनगढीमा नियमित उडानमार्फल ह्मवाई जहा जबाट पुग्न सिकन्छ । त्यस क्षेत्रमा स्विधासम्पन्न सार्वजनिक यातायातका साधन जस्तैः बस र भाडाका जिप, कारसमेत उपलब्ध हुन्छन्। त्यस क्षेत्रमा बास बस्नका लागि सुविधासम्पन्न होटलकी समेत व्यवस्था छ। त्यस क्षेत्रमा आउने पाहनाहरूलाई स्थानीय बासिन्दाको धरमे खाना खाने र बस्ने सुविधा अर्थात् होम स्टेको समेत व्यवस्था छ। पर्यटकहरूले त्यहाँका अदिवासीहरू जस्तै धारूहरूकी घरमें बस्ने र तिनीहरूको रहन-सहनसँग घलिमल हुने अवसरसमेत पाप्त गर्धन् । पर्यटन विकासका दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण मानिने त्यस क्षेत्रमा पर्यटन पूर्वाधार विकासका लागि त्यहांका निकुन्ज, आरक्ष, स्थानीय समुदायले पहिल्यैदेखि नै कार्य गर्दे आइरहेका थिए। केही वर्षअगाडि स्थापना भएको नेपाल सरकार, चिसापानी क्षेत्र पर्यटन विकास समितिले हालैका वर्षमा त्यहाँको प्रमुख गन्तव्यहरू पहिचान गरेर त्यस्ता स्थानहरूमा पूर्वाधार विकासका कार्यमा स्थानीय बासिन्दाहरूलाई सहयोग प्ऱ्याउँदै आएको छ। सम्भावना र चुनौतीहरू

छिमेकी राष्ट्र भारतका सहरहरू दिल्ली, लखनउ र नैनीतालबाट नजिक पर्ने त्यस क्षेत्रमा रहेका प्राकृतिक सम्पदाहरू र त्यहाँका धार्मिक स्थलहरूको प्रचार-प्रसार र उचित व्यवस्थापन गर्न सिकएको खण्डमा त्यहाँ पर्यटनको विकास गर्न सिकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ। त्यहांका पर्यटकीय क्षेत्रहरूमा पर्यटकका लागि विशेष कार्यक्रम नहुनु र स्थानीय तहबाट यथोचित प्रयासहरू नथालिएकाले पर्यटक आगमन नियमित नहुने गरेको पाइएको छ।

प्राकृतिक सम्पदाले धनी मानिने नेपालको मध्य तथा सुदूरपश्चिमाञ्चल क्षेत्रको पर्यटन विकास भनेकै पर्यापर्यटनको विकास हो। त्यहाँ भ्रमण गर्ने जो-कोहीले त्यहाँको संस्कृतिको सम्मान गर्नु मात्र नभएर त्यहाँको वातावरणको संरक्षणतर्फ समेत सचेत हुनु आवश्यक छ। त्यहाँका पर्यटकीय गन्तव्यहरू र मुख्य गरेर ताल-तलैया, खोला र नदीहरूमा हुने फोहोरहरूको बारेमा समयमै व्यवस्था गर्न सिकएको खण्डमा भविष्यमा फोहोर-मैला व्यवस्थापनबाट विकराल समस्या सिर्जना हुँदैन।

पर्यापर्यटनले त्यहाँका होटल, पदमार्ग र अन्य पूर्वाधार विकासका कारण पर्न गएको नकारात्मक असरलाई न्यून गर्न सहयोग पुऱ्याउछ । त्यसका साथै नवीकरणीय ऊर्जाको प्रयोग, फोहोरको उचित व्यवस्थापन र पुनः प्रयोग गर्नेतर्फ पनि प्रोत्साहन गर्ने गर्छ । यदि, समयमै पर्याप्यंटनको विकास गर्नेतर्फ जोड दिइयो भने जनचेतना अभिवृद्धिसँगै नियम कानुनको व्यवस्था गर्दा पर्यटकको बानी-व्यवहारमा सुधार ल्याउँदै वातावरण विनाश न्यून गर्नेतर्फसमेत सहयोग पुग्ने देखिन्छ । पर्यटकले त्यहाँका निकञ्ज तथा आरक्षमा भ्रमण गर्दा विभिन्न नियम-कान्नको समेत ख्याल गर्नपर्ने हुन्छ । जस्तो कि, सूर्योदय र सूर्यास्तबाहेकको समयमा धमण गर्न पाइदेन । नकहिने सामानहरू तोकिएको स्थानमा राख्नुपर्छ । वन्यजन्न एवं वन्यजन्तको आसंटोपहार लिन पाइदैन । यहांका वन्यजन्त र बनस्पतिलाई कुने असर पुऱ्याउन पाइँदेन।

मध्य तथा सद्रपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका वासिन्दाहरूलाई पर्यटन विकासबाट पनि आय-आर्जनको माध्यम हुन सक्छ भन्ने चेतनाको अभाव देखिन्छ । आफ्ना वरपरका पर्यटकीय महत्त्व बोकेका स्थानहरूको बारमा प्रचार-प्रसार गर्न र अरूलाई जानकारी गराएबाट पनि त्यस्ता ओमोलमा परेका स्थानहरूको मुहार फोरिने पक्का छ । त्यस्ता पर्यटकीय गन्तव्यहरूको पहिचान गर्दै ती स्थानहरूको प्रचार-प्रसारले सुदूरपश्चिम क्षेत्रको पर्यटनमा थुप्रै योगदान दिन सिकने सम्मावना देखिन्छ।

विश्वप्रसिद्ध यस क्षेत्रका तालहरूमा जलविहारको समेश व्यवस्था गर्न सिकएको खण्डमा ती गन्तव्यहरू अभी प्रचलित हम सक्ने सम्भावना रहेको छ । ती गन्तव्यका आसपासका पसलहरूकी व्यवस्था र वनभोजमा आउनेहरूका लागि टहराहरूको व्यवस्था हुन सकेको खण्डमा स्थानीय पर्यटन मात्रले पनि यहाँको अवस्था स्धारमा योगदान दिन सक्ने देखिन्छ । त्यहाँको कर्णाली नदीको चिसापानीमा ऱ्याफिटङको सुविधा पनि नियमित गर्न सकेको खण्डमा पनि त्यसको आनन्द लिन देशका अन्य भू-भागका साधै देशबाहिरका पर्यटकसमेत ऱ्याफि्टडका लागि आउने सम्भावना देखिन्छ। त्यस्ता पर्यटकीय गन्तव्यको प्रचार-प्रसार गर्न जरुरी बनेको छ। सुन्दरता दिव्य हुन्छ। सुदुरपश्चिमको दिव्य सुन्दरता वर्लभ छ। तसथं, त्यस्ता दुलंभ प्राकृतिक सुन्दरताको प्रचार-प्रसार गरी त्यस क्षेत्रमा पर्यटनको विकासमा योगदान पुऱ्याउनु हामी यवैको साम्हा दाधित्व वनेको छ।

किन जाने खाडी?

भारतसम्बद्धा भारत छ । नेपालस्थित छ भू-भागानार्थ वार्शना भन्ने गरिस्स भन भारतालफंलाई धार्चुला । वार्चुला र धार्चुला जोड्ने पुक्र भनेलुमें पुल छ । पुल राताभर अन्य हुन्छ । विनमर मान्ध्रको आहारबोहोर र व्यापारिक सामानका आसारपसार हुने गर्छ । सीमाक्षेत्रमा यस्तो देखिनु कुने नीलो होइन । तर, धार्चुला र वार्चुलामा पाइने ध्यापारिक सामानलाई नियाल्ने हो भने मन चसकर हुने गर्छ । नेपालीहरू नुन, तेल, मसला, चिनीजस्ता दैनिक उपभोग्य वस्तु किन्न विदेश अर्थात् धार्चुला जाने चलन छ । त्यहाँ भारतीय उत्पादनका पसल प्रशस्ते छन् । तर, नेपालतर्फ अर्थात् वार्चलाका पसलमा अकी मित्रराष्ट्र चीनका सामग्रीहरू सजाएर राखेका छो । दार्चुलामा पहिला-पहिला राडी-पाखी पाइत्थ्यो रे! त्यही पनि विदेशी मेसिनबाट बनेका सामानको अगाडि टिक्न सकेन । नेपालबाट भारततर्फ जाने एक मात्र नेपाली वस्तु भनेको जडीबुटी हो तर त्यो पनि विनाप्रशोधन कोडीको मृत्यमा वा गैरकान्नी रूपमा राजस्व छल्दै निकासी भइरहेको छ। यही अवस्था दार्चुलाको छिमेकी जिल्ला बैतडीतर्फको भुलाघाट नाकामा समेत देखन पाइन्छ । यहाँ चर्चा गर्न खोजेको विषय भनेको यही पाराले नेपालीको समृद्धि होला त ? भन्ने हो । हासा छिमेकीले उनीहरूको उत्पादन वेच्छन् अनि हामीचाहिँ उनीहरूको सामान दुई रुपैयाँ नाफा खाएर बेच्छी। भारततर्फ उनीहरूको आफ्नै उत्पादनले भरिभराउ छ, हाम्रोतर्फ चाइनिज सामानले। दुवैतर्फका पसलवाला विदेशी ग्राहकलाई नै क्रेर बस्छन् तर हाम्रा तर्फका सामान हाम्रा होइनन् अरूका हामी खेताला मात्र हों।

हामा व्यवस्थापनमुखी सोच नमएर हो। अक मनी, प्रयोग गर्ने, काम गर्ने सोच तथा नीति नमएर हो। कर्णाली नदीले बंगाएर लगका नेपालका काठ भारतमा प्रवेश गरेपछि भारतीय रुपैयाँ ३ करोडमा काठ सकलन तथा विकी गर्ने ठेक्का लाग्छ तर नेपालमा निकल्ज क्षेत्र भनेर ती बगेर जाने काठ संकलन गर्न पाइदेन। अब विचार गरौ त हाम्रो नीति तथा कानुन करना छ । निक्ञ तथा बनभित्र काठ संडेर जान हुन्छ तर त्यहाँ केही टिप्न पाइदेन । यसलाई कान्नी दायरामा ल्याएर उपयोग गर्न सिकंदेन र ? करमार्फत राज्यका समृद्धि अनि सरल तथा सहज उपयोगमार्फत नागरिकको समृद्धि गर्न सिकन्छ । नेपालले हालको वनलाई नै व्यवस्थापन गर्ने हो भने वार्षिक १५ करोड क्युविक फिट काठ निकाल्न सिकन्छ । नेपालमा वार्षिक १० करोड क्युबिक फिट माग हुने गर्छ । वाकी काठ विदेश निकाल्न सिकन्छ । यसो गरेमा नेपालिभत्र हालको काठको मृल्यभन्दा धेरै सस्तोमा किन्न सकिने अवस्था आउन सक्छ। जबिक वैधानिक तरिकाले अहिले १ करोड क्युबिक फिट काठ नेपालको वनबाट निकाल्ने गरिन्छ । बांकी काठ अवैधानिक रूपले निकालिन्छ

राजधानीकै व्यापारिक केन्द्रको चर्चा गर्ने हो भने पनि हालत उही छ । हास्रा जंगलमा काठ कुहिएर गइरहेको छ तर हामी आल्मुनियमको ढोका तथा भागाल हाल्न बाध्य छौं । काठको हाल्दा सामान्य भागाललाई ३० हजार रूपैयाँ पर्दोरहेछ, आल्मुनियम प्रयोग गर्दा १२ हजार पनि पर्दैन । हाम्रा व्यापारिक केन्द्रका सामानहरू नियाल्ने हो भने सबै नेपालमा बनेका साहै कम देखिन्छन् । अनि कसको समृद्धिका लागि हामी कुरा गरिराखेका छौं ? काठमाडौंमा मौलाएको अर्को व्यापार भनेको खाडी मुलुकको तेल हो ।

राजधानीकै व्यापारिक केन्द्रको चर्चा गर्ने हो भने पनि हालत उही छ। हाम्रा जंगलमा काठ कृहिएर गइरहेको छ तर हामी आल्मुनियमको ढोका तथा भाषाल हाल्न बाध्य छौं। काठको हाल्दा सामान्य भाषाललाई ३० हजार रुपैया पर्दोरहेछ, आल्म्नियम प्रयोग गर्दा १२ हजार पनि पदैन। हास्रा व्यापारिक केन्द्रका सामानहरू नियाल्ने हो भने सबै नेपालमा बनेका साहै कम देखिन्छन्। अनि कसको समृद्धिका लागि हामी कुरा गरिराखेका छौं ? काठमाडौंमा मौलाएको अर्को व्यापार भनेको खाडी मुल्कको तेल हो। खाडी मुल्कको तेल, भारतको फलाम र स्टिल अनि चाइनाको कपडा तथा उपकरण वेचेर हाम्रो सम्नतिको कसरी कल्पना गर्न सक्छीं ? जबसम्म हामीसँग भएको चिजको व्यापार गर्वेनों तबसम्म अकांको सामान बेचेर कदापि हाभी उन्नतिमा पुग्न सक्देनी । हामीसंग भएका वस्तको व्यवस्थापन र व्यापार गर्न सकेका छोनी।

हामीसँग पानी छ, वन छ, माटो छ, हुगा छ यसको व्यापार किन नगर्ने ? हामीसंग जे छ त्यसको सम्बित उपयोग तथा व्यापार गर्न जरुरी छ। तर, विडम्बना, रूख काद्न् वन विनाश हो भन्ने मानसिकता तथा व्यवहार छ। माटो, हुगा निकाल्न् तथा बेच्न् गैरकान्नी भएको छ। बरु बगास, जनास, नष्ट होस. गैरकान्नी रूपमा तस्कर होस् मतलब छैन तर यसकी वैधानिक तरिकाबाट प्रयोग गर्न बन्देज छ। रूस काटने हदेन भने पनि काठमाडोको बजारमा काठ पाइदेन त ? पाइन्छ तर महंगोमा । किनमने यो काठ वैधानिक तरिकाले आएको होइन, अवैधानिक तरिकाले निकाल्या न धरे खर्च हन्छ। कहा-कहा खर्च हुन्छ भन्ने करा यस लेखमा चर्चा नगरी। स्रोल भएर सम्नल एन नसकेका

अथवा विदेशबाट आयात हुने गर्छ । अनि हामी महगामा किन्न बाध्य छो।

वंगलादेशमा सडक पिच गर्न पनि माटोको इंटा प्रयोग हुने गछं जबिक त्यहाँ किकट उपलब्ध गराउन सके विदेशी रकम नेपाल आउने थियो। नेपालीको समुद्धिका लागि खाडी मुन्कको तेल, छिमेकी देशका कपडा र उपकरण बेचेर होइन, नेपालमा भएका प्राकृतिक स्रोतलाई सम्पत्ति बनाएर बेच्नुपर्छ । हामीकोमा ब्गा-माटो छ, त्यसलाई सम्पत्ति बनाएर बेच्न्पछं। चिसो बगेको पानी छ त्यसलाई प्याकिङ गरेर वेच्न सक्नुपछं। खाडी मल्कले हामीलाई तेल पठाउँछ भने हाभी हिमाली पिउने पानी किन पठाउन नसकने ह क व तथा जडीब्टीहरू छन् त्यसको समुचित प्रयाग गन्पछं। कोकाकोला रामेखाप, अखाम जहां पनि बुवानी गर्न सकिने तर रामेखापमा तयार भएको बेलको ज्स राजधानी खिराउन महाभारत फोल्न्पने फल्फटबाट मुक्त गराउन्पर्छ। निजी जग्गामा लगाएको आल् वेच्न सजिलो हुने त्यही निजी जग्गामा लगाएको सालको रूख कादन नपाउने, मृग तथा कालिज पाल्न मिल्ने तर बेच्न तथा खान नपाउने लोककथाको एकादेशको जस्तो अनीठो परम्परा तोडन्पछं। स्रोतलाई सम्पत्तिमा बदल्न सक्ने युवाशक्ति मासिक ३७ हजार म्ल्कवाहिर गइरहेको आकडा आइरहेको छ। यी य्वाशक्तिको पाख्रीलाई प्राकृतिक स्रोतलाई सम्पत्तिमा रूपान्तरण गर्नमा लगाओं अनि आफने सम्पत्तिको विकी गरी । अनि मात्र समिव सम्भव छ नव हामीसंग स्रोत तथा जांगर भएर पनि गरिव ने भइरहन्पने अवस्थाको पीडा अभा धरे प्रनान भोगन्यने हल्छ ।